

REGULACJE RACHUNKOWOŚCI I AUDYTINGU – PROJEKTY, ZMIANY, OPINIE / ACCOUNTING AND AUDITING REGULATIONS – PROJECTS, CHANGES, REVIEWS

Możliwości wykorzystania MSSF 9 do kształtowania wyniku finansowego jednostki gospodarczej

MACIEJ FRENDZEL*

Streszczenie

Artykuł podejmuje problematykę zastosowania Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 9 *Instrumenty finansowe* w kontekście możliwości wykorzystania przewidzianych w nim rozwiązań do uzyskania pożądaných rezultatów w zakresie sprawozdawczości finansowej. Celem artykułu jest prezentacja wybranych obszarów rachunkowości instrumentów finansowych, które mogą być wykorzystane do kształtowania wyniku finansowego i sytuacji finansowej jednostki gospodarczej w kontekście pierwszego zastosowania tej regulacji. W artykule zastosowano metodę krytycznej analizy, wnioskowania dedukcyjnego oraz studium przypadku. Na potrzeby artykułu i zastosowania studium przypadku przeprowadzono dwa wywiady niestrukturyzowane z osobami zajmującymi kierownicze stanowiska w instytucji finansowej w Polsce oraz przeanalizowano przeprowadzone przez nich symulacje.

Słowa kluczowe: MSSF 9, kształtowanie wyniku finansowego, wycena aktywów finansowych.

Abstract

The possibility of using IFRS 9 in modeling financial results of business entities

The article undertakes the question of application of International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 *Financial Instruments* in the context of the possible use of its provisions to achieve the expected results in financial reporting. The aim of the article is to present the selected areas of accounting for financial instruments that can be used to shape the financial results (earnings management) and the financial position of an entity in the context of the first-time application of this regulation. The article uses the method of critical analysis, deductive reasoning and case study. For the purposes of the article and the case study, unstructured interviews were conducted with two persons holding managerial positions in a financial institution in Poland and the simulations made by them were analysed.

Keywords: IFRS 9, earnings management, financial assets measurement.

* Dr Maciej Frendzel, adiunkt, Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, mfrendzel@o2.pl

Wprowadzenie

Regulacje dotyczące instrumentów finansowych należą w wielu jednostkach gospodarczych do podstawowych przepisów, na podstawie których następują ujęcie i wycena aktywów i zobowiązań finansowych i przygotowanie sprawozdania finansowego. Do jednostek wykorzystujących te regulacje należą przede wszystkim instytucje finansowe, które wykazują szeroki udział aktywów i zobowiązań finansowych w strukturze pozycji bilansowych. Zakres odniesienia tych przepisów jest jednak znacznie szerszy i dotyczy również podmiotów, które prowadzą inwestycje finansowe, wykazują umowne prawa do otrzymania środków pieniężnych, zobowiązania finansowe, instrumenty pochodne i zbliżone pozycje.

Należy podkreślić, że niektóre rodzaje aktywów i zobowiązań finansowych, choć są co do zasady wyłączone z zakresu ogólnych wytycznych dotyczących instrumentów finansowych, podlegają tym regulacjom w określonych sytuacjach. W kontekście Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obszarem takim są na przykład należności leasingowe, które w zakresie ujęcia i wyceny podlegają MSR 17 *Leasing* (MSR 17), jednak w zakresie ustalania dla nich odpisów z tytułu utraty wartości, analizy wbudowanych instrumentów finansowych czy usuwania z bilansu (ksiąg rachunkowych) są one regulowane przez MSR 39 *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena* (MSR 39) i będą podlegać MSSF 9 *Instrumenty finansowe* (MSSF 9).

MSSF 9 to standard, który ma zastąpić obowiązujące obecnie wymagania MSR 39 zgodnie z założeniami Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board – IASB) z dniem 1 stycznia 2018 r. Na moment przygotowania niniejszego artykułu Komisja Unii Europejskiej nie zatwierdziła tej regulacji jako obowiązującej dla podmiotów stosujących MSSF. Aprobata dla przyjęcia MSSF 9 ze strony ciała doradczego Komisji Unii Europejskiej – Europejskiej Grupy Doradczej ds. Sprawozdawczości Finansowej (European Financial Reporting Advisory Group – EFRAG) (EFRAG, 2015), a także pojawienie się wytycznych Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego (Basel Committee on Banking Supervision) (BCBS, 2015) pozwalają jednak sądzić, że standard ten w analizowanej formie wejdzie w życie w Unii Europejskiej. Dla podmiotów wykazujących znaczące aktywa finansowe wprowadzenie MSSF 9, ze względu na przyjęte w nim nowe rozwiązania koncepcyjne, można porównać z wprowadzeniem w 2005 r. standardów międzynarodowych jako podstawy sprawozdawczości finansowej. Należy zatem oczekiwać, że po wprowadzeniu tej regulacji jej wpływ na aktywa netto oraz wyniki finansowe będą przedmiotem licznych badań empirycznych.

Przygotowując sprawozdania finansowe, kierownictwo jednostki powinno neutralnie odzwierciedlać zjawiska ekonomiczne, które wystąpiły w przedsiębiorstwie (*Założenia koncepcyjne...*, 2013, par. CJ 12–15). Konieczność oceny i ewaluacji określonych transakcji i zdarzeń przekładająca się na wyniki finansowe i sytuację majątkową powodują, że kierownictwo niektórych podmiotów może rozważać wykorzystanie tych elementów do osiągnięcia określonych celów w postaci na przykład kształtowania zysku.

Praktyki takie potwierdzają liczne badania prowadzone zarówno w Polsce (między innymi Chraścina, 2015; Piosik, 2013; Wójtowicz, 2010) oraz na świecie. Dokładny przegląd literatury i badań prowadzonych na świecie w zakresie kształtowania wyniku finansowego prezentują S. Callao i współpracownicy (2014a, 2014b). Przeprowadzone analizy wskazują, że badania nad kształtowaniem wyniku finansowego koncentrują się na istniejących praktykach w tym zakresie w kontekście różnych celów, różnych uwarunkowań oraz wykorzystania różnych narzędzi, a więc prowadzone są one na podstawie zaistniałych zjawisk w podmiotach gospodarczych.

Niniejszy artykuł stanowi próbę oceny MSSF 9 pod względem możliwości wykorzystania jego przepisów do kształtowania wyniku finansowego w sytuacji jego pierwszego zastosowania. Analiza pierwszego zastosowania tej regulacji ma szczególne znaczenie z dwóch powodów:

- niektóre z rozwiązań mają charakter jednorazowy, w związku z tym nie powtórzą się w przyszłości, jednak ich skutki mogą mieć znaczący wpływ na wyniki finansowe i aktywa netto w kolejnych latach;
- niektóre podmioty z sektora finansowego, które nie podlegają nadzorowi finansowemu, mogą nie mieć rozbudowanych procedur zarządzania ryzykiem i w konsekwencji tego zastosowanie MSSF 9 może wymusić na nich wprowadzenie takich rozwiązań.

Jednorazowość pewnych rozwiązań przyjętych na moment pierwszego zastosowania MSSF 9 może skutkować brakiem podstaw do szerszych analiz ilościowych dotyczących wpływu tych rozwiązań na wyniki finansowe w kolejnych latach (ustalenie takiego wpływu będzie możliwe dla aktywów netto). Z tego też względu najprawdopodobniej niemożliwe będzie wydzielenie z wyniku finansowego kolejnych lat wpływu pierwszego zastosowania tego standardu na wyniki finansowe, na przykład skutków „cichych rezerw” utworzonych w momencie pierwszego zastosowania MSSF 9.

Obecnie nie są dostępne wyniki badań dotyczących wpływu zastosowania MSSF 9 na sytuację finansową oraz wyniki finansowe jednostek prowadzących działalność gospodarczą w Polsce, a także możliwości jego wykorzystania do kształtowania pożądanego obrazu podmiotu gospodarczego, w tym modelowania wyniku finansowego. Autorzy podejmujący problematykę instrumentów finansowych często jedynie sygnalizują istotność przyjęcia MSSF 9 dla podmiotów stosujących MSSF (Czajor, 2011; Rówińska, 2015).

Na świecie pojawiają się przede wszystkim analizy dotyczące potencjalnego wpływu MSSF 9 na system rachunkowości banków i ich sprawozdania finansowe (na przykład Bushman, Williams, 2015; Deloitte, 2014; Ernst & Young, 2013, 2014; PwC, 2014) czy też wpływu MSSF 9 na system finansowy w makroekonomicznym ujęciu (Novotny-Farkas, 2015). Niektóre z nich wskazują na określone możliwości zawyżania lub zaniżania wyniku finansowego w drodze zastosowania subiektywnych założeń i ocen kierownictwa w trakcie stosowania MSSF 9, zwłaszcza w kontekście odpisów z tytułu utraty wartości (rezerw). Niniejszy artykuł znacząco rozszerza te analizy o zasady wyceny, orientując się na skutki wynikowe w kolejnych latach pierwszego zastosowania MSSF 9.

Przeprowadzony przez autora przegląd sprawozdań finansowych (skonsolidowanych i jednostkowych) za 2015 r. oraz sprawozdań z działalności banków notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW) pod kątem informacji dotyczących przyszełego zastosowania tego standardu ujawnił, że spośród 15 banków 13 jednoznacznie wskazuje, że zastosowanie MSSF 9 będzie miało znaczący wpływ na ich sytuację finansową, przy czym żaden z nich nie odniósł się nawet w przybliżeniu do tego, jak zastosowanie tego standardu wpłynie na prezentowane wyniki i aktywa netto, co mogłoby stać się podstawą analiz ilościowych lub jakościowych.

Celem artykułu jest prezentacja wybranych obszarów rachunkowości instrumentów finansowych, które mogą być wykorzystane do kształtowania wyniku finansowego i sytuacji finansowej jednostki gospodarczej w kontekście pierwszego zastosowania MSSF 9. Na potrzeby niniejszego artykułu wykorzystano następujące metody badawcze: dokonano przeglądu literatury dotyczącej zastosowania MSSF 9, poddano krytycznej analizie przepisy MSSF 9, które mogą być zastosowane na moment pierwszej implementacji tego standardu i które mogą być wykorzystane do modelowania lub poprawy przyszłego wyniku finansowego, a także zastosowano metodę studium przypadku. Studium przypadku wskazuje, że w pewnych okolicznościach istnieją możliwości znaczącego oddziaływania na wynik finansowy w celu realizacji określonego założenia, a przepisy przejściowe mogą być podstawą do tworzenia „cichych rezerw”.

Przeprowadzone analizy mogą być podstawą do badań ukierunkowanych na ocenę wpływu zastosowania MSSF 9 na wyniki finansowe i aktywa netto oraz powiązane z nimi aspekty. Znajomość zidentyfikowanych obszarów krytycznych może być przydatna członkom rad nadzorczych i regulatorom, którzy mają możliwość czynnego udziału lub monitorowania procesu wdrażania rozwiązań tego standardu i w konsekwencji mogą ograniczać jego wykorzystanie w niepożądanych praktykach.

1. Podstawowe zmiany w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych

Wyróżnić można kilka istotnych zmian w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych, które wprowadza MSSF 9 w porównaniu do MSR 39. Do podstawowych należą:

- zmiany w zakresie klasyfikacji aktywów finansowych i wynikające z nich modyfikacje w zakresie wyceny i ujmowania przeszacowań takich pozycji, w tym zmiany w zakresie możliwej reklasyfikacji przeszacowań (*recycling*) z kapitału „z aktualizacji wyceny”¹ do wyniku finansowego dla instrumentów kapitałowych,

¹ Standardy międzynarodowe nie używają określenia kapitał „z aktualizacji wyceny” – każdy podmiot stosujący MSSF może przyjąć określenie, które według jego kierownictwa najlepiej odzwierciedla istotę tej pozycji (na przykład kapitał z przeszacowania, kapitał z wyceny w wartości godziwej, kapitał rezerwowo, skumulowane pozostałe całkowite dochody). Na potrzeby przejrzystości niniejszego artykułu przyjęto, że kapitał powstały w związku z przeszacowaniem pozycji do wartości godziwej i ujęciem pozostałych całkowitych dochodów będzie nazwany jako „kapitał z aktualizacji wyceny”.

- zmiany w zakresie ustalania odpisów aktualizujących dla instrumentów dłużnych,
- ograniczenia w zakresie wyodrębniania instrumentów pochodnych wbudowanych w aktywa finansowe²,
- modyfikacje dotyczące ujmowania zmian wartości godziwej zobowiązań finansowych desygnowanych do wyceny w wartości godziwej, w części związanej z ryzykiem kredytowym jednostki³,
- zmiany w obszarze rachunkowości zabezpieczeń.

Na potrzeby niniejszego artykułu analizę ograniczono jedynie do dwóch pierwszych elementów – zmian w zakresie klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych oraz powiązanego z nimi ustalania odpisów aktualizujących⁴.

2. Decyzje i założenia kierownictwa w zakresie klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych

W związku z zamiarem uproszczenia rachunkowości instrumentów finansowych Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board – IASB) zdecydowała się zmienić zasady klasyfikacji aktywów finansowych, które wpływają na ich wycenę początkową i bilansową oraz sposób ujęcia przeszacowań (IASB DP, 2008). Biorąc pod uwagę przepisy MSSF 9, można wyróżnić następujące grupy aktywów finansowych ze względu na sposób ich wyceny:

- aktywa finansowe dłużne wyceniane w zamortyzowanym koszcie,
- aktywa finansowe dłużne wyceniane w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody,
- inwestycje w instrumenty kapitałowe wyceniane w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody,
- aktywa finansowe w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Na podstawie przepisów MSSF 9 można zidentyfikować kilka obszarów wymagających oceny lub decyzji kierownictwa jednostki, które potencjalnie mogą mieć wpływ na kształt wyniku finansowego. W odniesieniu do aktywów finansowych pierwszym

² Aktywa finansowe podlegające MSSF 9, zawierające wbudowane instrumenty pochodne, w całości będą podlegać wycenie w wartości godziwej, ze zmianami ujmowanymi w wyniku finansowym, w wyniku czego instrumenty pochodne wbudowane nie są wyodrębniane dla takich pozycji.

³ Zmiany wartości godziwej takich zobowiązań, związane z ryzykiem kredytowym, ujmowane będą, z wyjątkami, jako pozostałe całkowite dochody i nie będą podlegać przeniesieniu do wyniku finansowego.

⁴ Celem niniejszego artykułu nie jest omawianie wymagań MSSF 9, które czytelnik może poznać, sięgając bezpośrednio do tej regulacji, lecz uwypuklenie obszarów wymagających decyzji i założeń kierownictwa, które mogą mieć wpływ na kształt wyniku finansowego.

obszarem oceny jest ustalenie, czy dany składnik spełnia kryteria pozycji przeznaczonej do obrotu. W przypadku, gdy kryteria te są spełnione, składnik będzie przypisany do aktywów finansowych wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Kolejne obszary oceny są różne dla instrumentów dłużnych i pozostałych pozycji. Aktywa niekwalifikujące się do instrumentów dłużnych podlegają wycenie w wartości godziwej przez wynik finansowy (w tym instrumenty pochodne na aktywa nienotowane). Wyjątek mogą stanowić inwestycje w instrumenty kapitałowe, ponieważ jednostka ma możliwość desygnowania takich pozycji do wyceny w wartości godziwej ze zmianami wartości ujmowanymi w pozostałych całkowitych dochodach. Decyzja dotycząca takiej kwalifikacji musi być podjęta na moment początkowego ujęcia inwestycji w instrumenty kapitałowe i jest ona nieodwracalna, przy czym przypisaniu takiemu nie mogą podlegać inwestycje w instrumenty kapitałowe przeznaczone do obrotu oraz te, które w momencie początkowego ujęcia wpisują się w warunkową zapłatę wykazywaną przez nabywcę w połączeniu przedsięwzięć (MSSF 3 *Połączenia przedsięwzięć*, par. 5.7.5). Kierownictwo ma możliwość desygnowania do wyceny przez pozostałe całkowite dochody każdej odrębnej inwestycji w instrumenty kapitałowe, w konsekwencji tego niektóre kupione akcje/udziały mogą podlegać przeszacowaniom w korespondencji z wynikiem finansowym, a innej spółki w pozostałe całkowite dochody. Kwoty ujmowane na kapitale „z aktualizacji wyceny” (pozostałe całkowite dochody) nie podlegają przeniesieniu (przeklasyfikowaniu) na wynik finansowy w momencie usunięcia z ksiąg rachunkowych danego składnika aktywów.

Dla instrumentów dłużnych konieczna jest analiza ich warunków umownych. Jeżeli pozycje takie zawierają warunki lub klauzule istotnie modyfikujące przepływy pieniężne, tak iż nie można uznać, że przewidują jedynie spłaty kapitału oraz odsetek na niespłaconym kapitale (na przykład zawierają wbudowane instrumenty pochodne modyfikujące odsetki ze względu na indeks giełdowy), to podlegają one wycenie w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Jeżeli spełnione jest kryterium przepływów pieniężnych, kierownictwo jednostki powinno ustalić, czy składnik aktywów dłużnych chce dobrowolnie i nieodwołalnie przypisać na moment początkowego ujęcia do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy. Jednostka może dokonać takiej klasyfikacji, jeśli zdaniem kierownictwa przyjęta klasyfikacja redukuje lub eliminuje niespójność w zakresie wyceny lub ujmowania (*accounting mismatch* / „niedopasowanie księgowo”), która w przeciwnym razie powstałaby z powodu innego sposobu wyceny aktywów lub zobowiązań bądź innego ujęcia związanych z nimi zysków lub strat.

Kolejnym krokiem (jeśli składnik nie został przypisany do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy) jest określenie, jaki model lub modele biznesowe w zakresie zarządzania aktywami finansowymi prowadzi jednostka oraz ewentualnie w który z nich wpisuje się dany składnik. Określenie modelu opiera się na praktyce kierownictwa odnośnie do sposobu zarządzania określonymi grupami aktywów finansowych.

Jeśli zarządzanie aktywami finansowymi jest ukierunkowane na realizację przepływów umownych w drodze utrzymania składnika aktywów dłużnych (model, który można określić jako „utrzymuj dla realizacji przepływów”), to aktywa zarządzane w ramach tego modelu będą podlegać wycenie w zamortyzowanym koszcie. Jeśli model biznesowy ukierunkowany jest na utrzymanie instrumentów dłużnych i ich sprzedaż (model „utrzymuj i sprzedaj”), wówczas aktywa wpisujące się w ten model podlegają wycenie w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody⁵.

3. Decyzje i ocena kierownictwa w zakresie ustalania odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości

Jak pokazują badania Leventisa i współpracowników (2010), przejście banków na MSSF w Unii Europejskiej spowodowało obniżenie wykorzystania odpisów z tytułu utraty wartości w kształtowaniu wyniku finansowego. Jednak, jak sugerują Gaston i Song (2014), możliwości takie w kontekście stosowania MSR 39 (zwłaszcza zaniżania odpisów aktualizujących) cały czas istnieją. To, jak wpłynie zastosowanie MSSF 9 na tego typu praktyki, będzie możliwe do stwierdzenia dopiero za kilka lat, niemniej już dzisiaj można poddać analizie przepisy MSSF 9 dotyczące tego problemu, zwłaszcza w kontekście pierwszego zastosowania tego standardu.

Zawarte w MSSF 9 regulacje w zakresie ustalania odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości dotyczą następujących grup instrumentów finansowych:

- dłużnych aktywów finansowych wycenianych w zamortyzowanym koszcie (podlegających MSSF 9),
- dłużnych aktywów finansowych wycenianych w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody,
- zobowiązań do udzielenia pożyczki (chyba że podlegają wycenie w wartości godziwej przez wynik finansowy),
- gwarancji finansowych (chyba że podlegają wycenie w wartości godziwej przez wynik finansowy),
- należności leasingowych, które podlegają w zakresie ujmowania i wyceny MSR 17 (odpowiednio w kolejnych latach MSSF 16 *Leasing*),
- aktywów kontraktowych (podlegających MSSF 15 *Przychody z umów z kontrahentami*).

⁵ Dla pozycji wycenianych w wartości godziwej przeszacowania ujmowane są dwuetapowo. Odsetki naliczone efektywną stopą procentową, które sprowadziłyby wartość tej pozycji do zamortyzowanego kosztu brutto (przed ujętym odpisem aktualizującym), odnoszone są na wynik finansowy. Z kolei przeszacowanie do wartości godziwej (różnica między wartością godziwą i zamortyzowanym kosztem) odnoszona jest na kapitał „z aktualizacji wyceny” (pozostałe całkowite dochody). W ramach kapitału „z aktualizacji wyceny” (pozostałych całkowitych dochodów) wykazuje się również dla tych pozycji odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości, które ujmowane są jako koszty (straty) w wyniku finansowym. Ujęte na kapitale „z aktualizacji wyceny” przeszacowania dla instrumentów dłużnych podlegają przeniesieniu (przeklasyfikowaniu) na wynik finansowy w momencie usunięcia z ksiąg rachunkowych tego składnika.

MSSF 9 przewiduje koncepcyjną zmianę w odniesieniu do sposobu ustalania odpisów z tytułu utraty wartości (często określanych w instytucjach finansowych jako rezerwy) w porównaniu z MSR 39. Obowiązujące na podstawie MSR 39 podejście opiera się na ujęciu strat poniesionych (*incurred loss*), czyli na ujęciu odpisu jedynie w zakresie, w jakim jednostka wie lub może oczekiwać, że strata wystąpiła do dnia wyceny (zazwyczaj do dnia bilansowego). MSSF 9 przewiduje model strat oczekiwanych (*expected loss*), czyli rozwiązanie, które wychodzi poza poniesione już straty i uwzględnia straty, które mogą wystąpić dopiero w przyszłości.

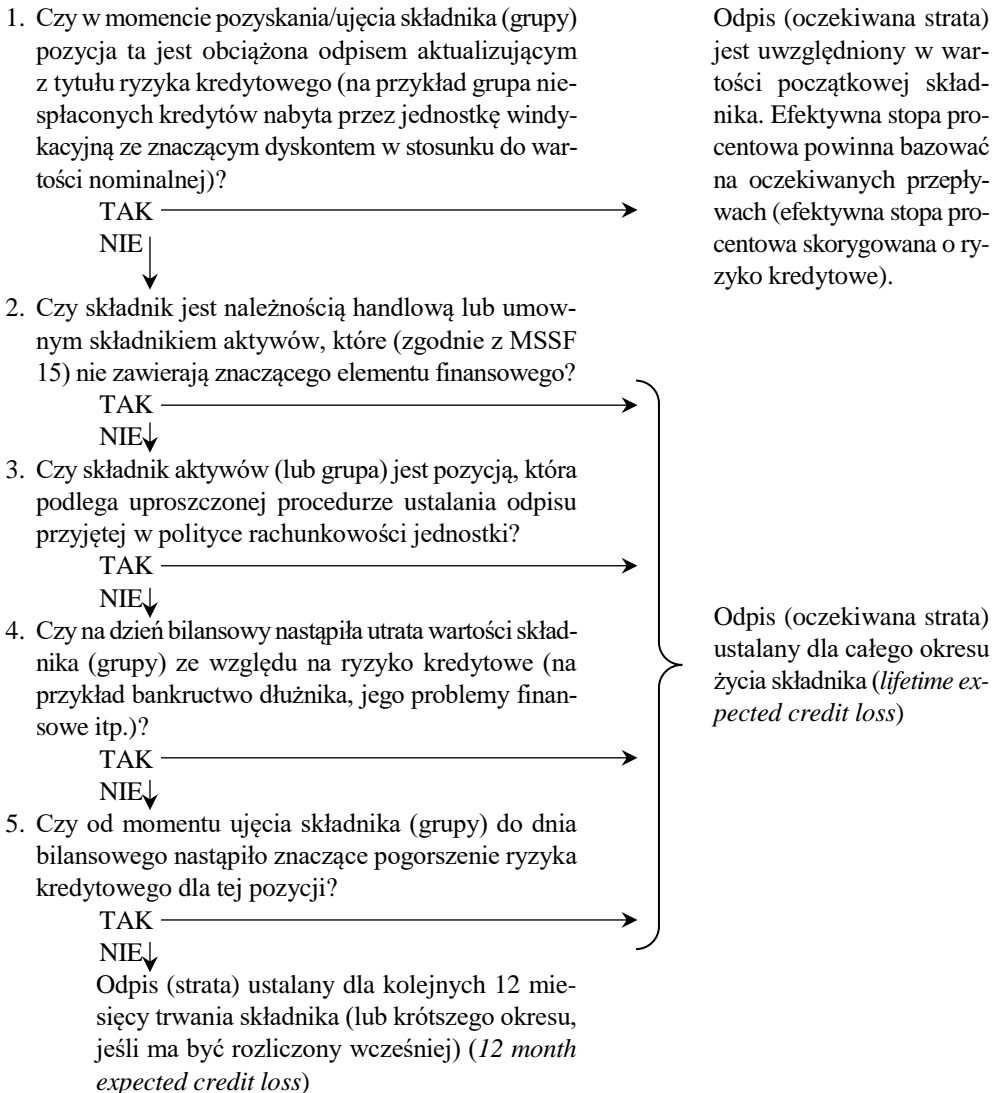
Przyjęty w MSSF 9 model oczekiwanych strat jest zdecydowanie bliższy istniejącym obecnie wytycznym Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego dotyczącym ustalania płynności i wymogów kapitałowych dla banków, choć niecałkowicie z nimi spójnym (Gaston, Song, 2014). Jak wskazują wstępne analizy niektórych firm audytorskich (na przykład Deloitte, 2014), zastosowanie modelu oczekiwanych strat spowoduje zazwyczaj zwiększenie odpisów aktualizujących, przy czym odpisy te w niektórych przypadkach mogą być bardzo znaczące.

Oczekiwane straty korygują wartość aktywów wykazywanych w bilansie, z wyjątkiem dwóch pozycji:

- aktywów dłużnych wycenianych w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody; oczekiwana strata wykazana w wyniku finansowym jest ujmowana w korespondencji z kapitałem „z aktualizacji wyceny” (pozostałymi całkowitymi dochodami); powoduje to, że kapitał „z aktualizacji wyceny” będzie podwyższany w momencie ujęcia oczekiwanej straty;
- pozycji nieujętej w bilansie, na przykład zobowiązania do udzielenia pożyczki; oczekiwana strata wykazana w wyniku finansowym ujmowana jest w korespondencji z rezerwą.

Kwota ujętego odpisu aktualizującego (i odpowiednio straty) jest uzależniona od analizy kierownictwa jednostki. Schemat 1 obrazuje proces decyzyjny w zakresie ustalania odpisów aktualizujących.

Schemat 1 wskazuje kilka obszarów podatnych na decyzje, oceny i założenia kierownictwa jednostki. Pierwszym z nich jest możliwość przyjęcia w polityce rachunkowości „rozwiązania uproszczonego” dla niektórych należności handlowych (z tytułu dostaw i usług) i aktywów umownych zawierających istotny element finansowy zgodnie z MSSF 15 oraz należności z tytułu leasingu finansowego i operacyjnego, podlegających MSR 17 (lub odpowiednio MSSF 16). Przyjęcie podejścia uproszczonego oznacza, że na każdy dzień bilansowy jednostka ustala odpis (oczekiwaną stratę) dla całego pozostałego okresu trwania takich pozycji, bez względu na to, czy składnik utracił na wartości lub czy pogorszyła się istotnie jego jakość kredytowa. Na przykład podmiot, który przyjmie „rozwiązanie uproszczone” dla należności z tytułu leasingu finansowego, zawierając nową, 15-letnią umowę takiego leasingu w danym roku, będzie musiał oszacować na dzień bilansowy oczekiwaną stratę dla wszystkich kolejnych lat trwania leasingu.

Schemat 1. Proces decyzyjny dotyczący ustalania odpisów z tytułu utraty wartości

Źródło: opracowanie własne na podstawie MSSF 9.

Kolejnym obszarem wymagającym oceny kierownictwa jest ustalenie, czy w momencie ujęcia/pozyskania składnika lub grupy aktywów charakteryzują się one ryzykiem kredytowym powodującym utratę ich wartości. Na przykład zakup puli kredytów od innego podmiotu ze znacznym dyskontem będzie podlegać ocenie, czy dyskonto wynika z problemów finansowych dłużników (ich niewypłacalności lub innych problemów finansowych) czy z innych czynników rynkowych.

Analizie kierownictwa podlega również ustalenie, czy na dzień bilansowy wystąpiły dowody utraty wartości ze względu na ryzyko kredytowe. Do dowodów takich należą na przykład znaczące problemy finansowe dłużnika, złamanie warunków umowy w związku z niewypłacalnością lub nieuregulowaniem należnych kwot.

Szczególnie podatne na oceny, założenia i decyzje kierownictwa jest stwierdzenie, czy od dnia pozyskania składnika do dnia bilansowego nastąpiło znaczące pogorszenie ryzyka kredytowego dla tej pozycji.

Ostatnią kwestią jest szacowanie kwot oczekiwanych strat dla kolejnych 12 miesięcy lub dla całego okresu życia jednostki.

Szczególnym obszarem wymagającym wewnętrznych uregulowań jednostki są dwie ostatnie kwestie. W odniesieniu do znaczącego wzrostu ryzyka kredytowego MSSF 9 przerzuca na jednostkę konieczność opracowania procedur, które pozwolą zidentyfikować, kiedy (do dnia bilansowego) znacząco wzrosło ryzyko niewywiązania się z umowy dłużnika w porównaniu z takim ryzykiem z dnia początkowego ujęcia pozycji. W tym kontekście należy wspomnieć, że MSSF 9 nie określa co należy rozumieć przez niewywiązanie się z umowy (*default*) oraz ryzyko niewywiązania się z umowy (*risk of default*), znaczący wzrost (*significant increase*) lub informacje dostępne bez nadmiernego kosztu lub wysiłku (*information available without undue cost or effort*), a także nie określa konkretnych procedur pomiaru zmiany ryzyka kredytowego (na przykład system wewnętrznego ratingu, wykorzystanie modeli statystycznych i ekonometrycznych, wykorzystanie modeli zewnętrznych itp.). Określenie tych elementów leży po stronie jednostki, co z jednej strony sprawia, że MSSF 9 jest oparty bardziej na ogólnych zasadach (*principles based*), z drugiej jednak daje możliwości przyjęcia różnych podejść w zależności od oceny kierownictwa i wprowadza brak porównywalności między różnymi podmiotami. Na przykład jedna instytucja finansowa może przyjąć, że istotna zmiana ryzyka kredytowego następuje, gdy dłużnik jest przenoszony o jeden stopień w wewnętrznym ratingu kredytowym, podczas gdy inny podmiot może przyjąć, że zmiana taka następuje dopiero, gdy jest on przenoszony o trzy stopnie, przy czym zasady ustalania ratingu mogą opierać się na takich samych lub różnych założeniach. Wystąpienie „znaczącego wzrostu ryzyka kredytowego” może spowodować znaczący wzrost oczekiwanej straty w związku z przejściem od 12-miesięcznego okresu jej ustalania do odpisu bazującego na pełnym okresie życia i w rezultacie znaczące zmniejszenie wyniku finansowego w danym okresie sprawozdawczym. Z kolei ustanie tej przesłanki w kolejnym roku spowoduje powrót od pełnego do 12-miesięcznego okresu jej ustalania, w konsekwencji czego wynik finansowy może ulec wyraźnej poprawie.

Drugim obszarem wymagającym oceny i założeń kierownictwa są zasady ustalania oczekiwanych strat z tytułu ryzyka kredytowego (odpisów aktualizujących). Oczekiwane straty są określane jako wartość oczekiwana – jest to średnia strat z tytułu ryzyka kredytowego ważona ryzykiem wystąpienia niewywiązania się z umowy (prawdopodobieństwem wystąpienia straty). Strata z tytułu ryzyka kredytowego to różnica między wszystkimi umownymi przepływami pieniężnymi oraz wszystkimi przepływami,

które jednostka oczekuje uzyskać, zdyskontowana z wykorzystaniem stopy procentowej. Przepływy, które jednostka oczekuje uzyskać, obejmują kwoty z tytułu posiadanych zabezpieczeń lub gwarancji, które wynikają z warunków umownych w trakcie oczekiwanego okresu trwania danego składnika. W przypadku ustalania oczekiwanych strat w perspektywie kolejnych 12 miesięcy jednostka uwzględnia jedynie te straty, które wynikałyby z niewywiązania się z umowy, gdyby wystąpiło ono w tym okresie. Szacując oczekiwaną stratę, kierownictwo powinno ocenić między innymi:

- prawdopodobieństwo wystąpienia straty oraz prawdopodobieństwo jej niewystąpienia; jednostka może przygotować kilka scenariuszy i przypisać do nich różne prawdopodobieństwo wystąpienia;
- moment wystąpienia niewywiązania się z umowy kontrahenta;
- możliwe opóźnienia w spłacie i ewentualne kompensaty z tego tytułu;
- kwoty możliwe do odzyskania z danego składnika, w tym wartość zabezpieczeń oraz możliwości i czas ich realizacji.

Szacując wartość oczekiwaną, należy uwzględnić wartość pieniądza w czasie, przy czym element ten jest uwzględniany przez dyskontowanie oczekiwanych kwot efektywną stopą procentową ustaloną na moment początkowego ujęcia (lub jej przybliżeniem, jeżeli instrument charakteryzuje się zmienną stopą procentową). W konsekwencji tego element ten jest stosunkowo w niewielkim stopniu narażony na założenia kierownictwa, z wyjątkiem sytuacji, gdy odpis jest ustalany na poziomie grupy aktywów. W takim przypadku jednostka staje przed problemem uśrednienia różnych efektywnych stóp procentowych i zasady te wymagają od kierownictwa przyjęcia określonych założeń.

4. Możliwości kształtowania wyniku finansowego w kontekście założeń i decyzji kierownictwa na moment pierwszego zastosowania MSSF 9

Przedstawiona powyżej analiza wskazuje, że kierownictwo dysponuje pewnymi możliwościami kształtowania wyniku finansowego. Możliwości te szczególnie wypuklają się na moment pierwszego zastosowania MSSF 9.

4.1. Klasyfikacja aktywów finansowych a możliwości kształtowania wyniku finansowego

W odniesieniu do zasad klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych należy stwierdzić, że rozwiązania obowiązujące w MSSF 9 w niewielkim stopniu są podatne na założenia i decyzje kierownictwa jednostki. Oczywiście zastosowanie regulacji MSSF 9 w tym zakresie wymaga ocen i analiz jednostki, jednak opierają się one w dużym stopniu na identyfikacji określonych parametrów i dotychczasowych praktyk, a nie na subiektywnych założeniach kierownictwa.

W kontekście przepisów przejściowych MSSF 9 można wyróżnić ograniczoną liczbę potencjalnych obszarów wykorzystania tego standardu do kształtowania wyniku finansowego danego lub przyszłych okresów. Pierwszym z nich jest możliwość ujęcia na kapitale „z aktualizacji wyceny” przyrostu wartości aktywów dłużnych, który ujęto już jako zysk w poprzednich okresach sprawozdawczych. Na moment zastosowania MSSF 9 po raz pierwszy jednostka gospodarcza powinna zidentyfikować modele biznesowe oraz dokonać odpowiedniego przyporządkowania aktywów finansowych do odpowiednich grup. W tym kontekście na podstawie analiz jednostka może uznać, że stosuje model biznesowy „utrzymaj i sprzedaj” i zaklasyfikować określone aktywa dłużne do wyceny w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody, mimo że pierwotnie były wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy ze względu na inny stosowany model (na przykład model przeznaczony do obrotu). Wynika to stąd, że przy pierwszym zastosowaniu MSSF 9 klasyfikacja instrumentów dłużnych opiera się na sytuacji z dnia zastosowania tego standardu. Sytuacja ta dotyczy również tych aktywów, które dobrowolnie desygnowano do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy – jednostka ma możliwość rezygnacji z takiej desygnacji, jeśli nawet dokonano jej w celu redukcji lub eliminacji „niedopasowania księgowego”. Ujęcie kwot dla aktywów dłużnych na kapitale „z aktualizacji wyceny” oznacza, że kwota ta w przyszłości zostanie uwzględniona w wyniku finansowym (na przykład w momencie sprzedaży). W związku z tym, że jednostka sama decyduje o ewentualnej sprzedaży swoich inwestycji z tej grupy, ewentualne ujęcie zysku na tej transakcji (na przykład przeniesienie z innych całkowitych dochodów na wynik) pozostaje w gestii kierownictwa. Co ciekawe, takie rozwiązanie może skutkować ponownym ujęciem zysku, który mógł być już w przeszłości wykazany w wyniku finansowym (w momencie pierwszego zastosowania MSSF 9 zostanie wycofany przez zysk/stratę z lat ubiegłych i wykazany w pozostałych całkowitych dochodach).

Kolejną możliwością jest przypisanie inwestycji w instrumenty kapitałowe do wyceny w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody, jeśli instrumenty te były zaklasyfikowane do aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży, przeznaczone do obrotu (a na dzień zastosowania MSSF 9 nie spełniają tych kryteriów) lub desygnowane do aktywów finansowych w wartości godziwej przez wynik finansowy. Wskazane przypisanie, które może być przeprowadzone z perspektywy dnia pierwszego zastosowania MSSF 9, pozwala na uniknięcie ewentualnych strat w tym okresie sprawozdawczym, jeśli od tego dnia do dnia bilansowego wystąpiły spadki wartości godziwej.

4.2. Odpisy aktualizujące jako narzędzie kształtowania wyniku finansowego

W zakresie ustalania odpisów aktualizujących dotyczących oczekiwanej straty jednostki gospodarcze w znacznie większym stopniu będą opierać się na oczekiwaniach i założeniach kierownictwa. W związku z tym pojawiają się większe możliwości kształtowania pożądanego obrazu (kształtowania wyniku finansowego) w tym obszarze. Podstawowym elementem mogą być tutaj procedury ustalania, czy wystąpił „znaczący

wzrost ryzyka kredytowego” dla danego składnika (lub grupy) aktywów dłużnych, gwarancji finansowych, zobowiązania do udzielenia pożyczki itp. Wystąpienie tej przesłanki spowoduje obniżenie wyniku finansowego w danym okresie sprawozdawczym w związku z koniecznością ustalenia oczekiwanej straty dla całego okresu życia składnika (lub grupy), a nie dla okresu 12-miesięcznego. Z kolei w kolejnym roku (latach) może nastąpić jego podwyższenie w związku z ewentualnym ustąpieniem tych przesłanek (powrót do ustalania oczekiwanej straty dla kolejnych 12 miesięcy) lub ewentualnym stopniowym automatycznym odwracaniem odpisu wraz z realizacją kolejnych płatności lub/i zbliżaniem się do terminu wymagalności. Możliwość wpływania na wynik finansowy może wynikać na przykład z wprowadzenia parametru w postaci oceny eksperckiej, doboru określonych czynników przez kierownictwo według ich racjonalnych założeń bądź też zmiany czynników przyjmowanych w procedurach. Teoretycznie, dokonując oceny, kierownictwo powinno zastosować obiektywną, niezniekształconą ocenę sytuacji i czynników, lecz nawet przy takim założeniu mogą się pojawić różnice w doborze parametrów przez różne osoby czy w przypisaniu różnych wag do różnych parametrów. Wpływ na te elementy mogą mieć na przykład dotychczasowe doświadczenia, wykształcenie czy czynniki psychiczne, na przykład wewnętrzna tolerancja ryzyka i potrzeba stabilności.

Drugim elementem, który może służyć do wpływania na wynik finansowy i wartość określonych pozycji bilansowych, jest sposób ustalania odpisów. To od kierownictwa będzie zależeć, w jakim stopniu i jak należy wykorzystać posiadane informacje przy szacowaniu prawdopodobieństwa wystąpienia niewywiązania się z umowy oraz kwot możliwych do odzyskania (w tym z tytułu realizacji zabezpieczeń). Oczywiście w trakcie stosowania MSSF 9 wiele rozwiązań będzie powtarzanych w kolejnych okresach, lecz może wystąpić konieczność zmiany metodyki (rzeczywista lub wykreowana przez kierownictwo), na przykład w związku z kalibracją modeli wyceny, w wyniku czego zostanie zrealizowany zaplanowany skutek.

W kontekście odpisów aktualizujących należy również wskazać na przepisy przejściowe MSSF 9, które mogą stanowić obszar potencjalnego wykorzystania rozwiązań tego standardu do realizacji celów kierownictwa. Zasady dotyczące utraty wartości stosowane są retrospektywnie, w konsekwencji tego wysokie odpisy aktualizujące ustalone w momencie pierwszego zastosowania MSSF 9 ujmowane są w zysku/stracie z lat ubiegłych. Oznacza to, że w kolejnych latach jednostka może poprawić wynik finansowy poprzez odwracanie wcześniej ujętych odpisów. Sytuacja taka może na przykład wystąpić, gdy na dzień przejścia na MSSF 9 odpisy zostaną określone na podstawie okresu życia składnika (*lifetime*) i będą stanowić „ciche rezerwy”, a na kolejne dni bilansowe nastąpi ich samoczynne stopniowe odwracanie bądź zmiana perspektywy i przejście na poziom 12 miesięcy ustalania odpisu. W tym kontekście można zidentyfikować następujące elementy do ewentualnego wykorzystania przez kierownictwo jednostki:

1. Dobrowolne przyjęcie w polityce rachunkowości (na przykład dla należności z tytułu leasingu) „podejścia uproszczonego”, które przewiduje ustalenie odpisu na poziomie pełnego okresu życia składników. Takie rozwiązanie będzie oznaczać automatyczne

odwracanie ujętej straty w kolejnych latach w trakcie, gdy należności będą rozliczane bądź będzie zbliżał się termin wymagalności. Przyjęcie takiego rozwiązania będzie jednak oznaczać, że wszystkie nowo powstałe należności na dzień bilansowy będą uwzględniały odpis dla całego okresu życia należności.

2. Uznanie przez kierownictwo, że nie jest w stanie bez nadmiernego kosztu lub wysiłku ustalić, czy nastąpił wzrost ryzyka kredytowego dla określonej pozycji lub grupy aktywów finansowych od dnia ujęcia tej pozycji (elementów grupy) do dnia bilansowego. W takim przypadku MSSF 9 umożliwia ujmowanie odpisu dla takiej pozycji na dzień pierwszego zastosowania tego standardu oraz na każdy kolejny dzień bilansowy na podstawie okresu życia składnika. W konsekwencji tego odpisu aktualizujący będzie ulegać stopniowemu odwracaniu na kolejne dni bilansowe w związku z realizacją części należności bądź zbliżaniem się terminu wymagalności i zmniejszaniem prawdopodobieństwa niewywiązania się z umowy (*probability of default* – PD). Dodatkowo jednostka dla takich pozycji może przejść na poziom 12-miesięcznego okresu ustalania straty, gdy uzna, że składnik charakteryzuje się niskim ryzykiem kredytowym (dłużnik ma zdolność do pokrycia zobowiązań umownych i negatywne zmiany w środowisku gospodarczym nie zmniejszą jednoznacznie jego możliwości do pokrycia zobowiązań).
3. Uznanie, że nastąpiło znaczące pogorszenie ryzyka kredytowego od dnia ujęcia określonych pozycji, które uzasadnia ustalenie odpisu dla całego okresu życia. Tutaj również w kolejnych okresach odpis zostanie odwrócony (podwyższony wynik), jeżeli jest nieuzasadniony.

Oczywiście zawyżenie odpisów aktualizujących na moment przejścia na MSSF 9 może być niepożądane przez kierownictwo, gdy podmiot będzie stać przed problemem niedostatecznych kapitałów (strata z lat ubiegłych może istotnie je pomniejszyć). W takim przypadku mogą pojawić się działania ukierunkowane na minimalizację tych odpisów.

5. Analiza przypadku

W celu potwierdzenia możliwości wykorzystania rozwiązań MSSF 9 w zakresie modelowania wyniku finansowego zastosowano studium przypadku. Na jego potrzeby dokonano analizy wybranych danych finansowych podmiotu z sektora finansowego oraz przeprowadzono dwa niestrukturyzowane wywiady z pracownikami zajmującymi w nim kierownicze stanowiska.

Badany podmiot nie podlega nadzorowi finansowemu (Komisji Nadzoru Finansowego), nie przeprowadzał stress-testów i nie analizował niewypłacalności kontrahentów w kontekście wytycznych Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego. Podmiot należy w 100% do zagranicznej jednostki gospodarczej z sektora finansowego, która jest notowana na rynku regulowanym i w związku z tym stosuje MSSF jako podstawę sprawozdawczości finansowej. Na koniec 2015 r. suma bilansowa aktywów analizowanego

podmiotu zbliżyła się do 1,5 mld PLN, przy czym znaczącą część tej kwoty stanowią należności z tytułu pożyczek udzielonych małym i średnim przedsiębiorstwom oraz należności z tytułu leasingu finansowego i operacyjnego. Średni okres trwania pożyczek i leasingu operacyjnego to 3 lata (36 miesięcy), podczas gdy średni okres trwania umów leasingu finansowego to 6 lat. Badana jednostka nie prowadzi inwestycji kapitałowych, a ewentualne nadwyżki finansowe inwestuje w lokaty krótkoterminowe w innej instytucji finansowej należącej do tej samej grupy kapitałowej. W 2015 r. spółka wypracowała zysk netto.

W momencie prowadzenia badań analizowany podmiot był w trakcie analizy obszarów koniecznych dostosowań na potrzeby MSSF 9 oraz opracowywania wstępnych procedur koniecznych do jego implementacji. Kierownictwo jednostki gospodarczej jest rozliczane w odniesieniu do wyniku finansowego netto wypracowanego w danym roku obrotowym i przede wszystkim w tym kontekście analizowane są wymagania MSSF 9. W związku z tym przeprowadzono wiele symulacji, które zobrazowały wpływ zastosowania tego standardu na prezentowane wyniki, przy czym ze względu na niski udział inwestycji działania te były ukierunkowane przede wszystkim na odpis aktualizujący ujętych należności.

Na potrzeby niniejszego artykułu przeprowadzono dwa wywiady niestrukturyzowane z osobami zajmującymi kierownicze stanowiska w tym podmiocie (dyrektorem ds. finansowych i sprawozdawczości finansowej oraz dyrektorem ds. operacyjnych). W trakcie wywiadu obaj respondenci odmówili wskazania, czy, w jakim zakresie i w jakich obszarach kierownictwo badanej jednostki wykorzysta możliwości MSSF 9 odnośnie do wyceny aktywów w celu kształtowania pożądanego wyniku finansowego. Ich zdaniem istnieją obszary ewentualnego istotnego kształtowania wyniku finansowego w instytucjach finansowych, jednak obecnie, przed zastosowaniem MSSF 9 w praktyce, nie można wskazać skali ich wykorzystania.

Według respondentów podstawowym obszarem, który będzie wykorzystywany do „modelowania” wyniku finansowego, będą zasady ustalania odpisów aktualizujących dla pozycji, które nie utraciły na wartości, a w szczególności możliwość przechodzenia od 12-miesięcznych oczekiwanych strat do strat oczekiwanych dla pełnego okresu życia danej należności lub jej grupy. Różne podmioty mogą mieć różne oczekiwania w zakresie odpisów i ich przyszłego wpływu na wynik, przy czym niektórym podmiotom może zależeć na jak najlepszym (najwyższym) wyniku finansowym w przyszłości. Te podmioty będą starały się wybrać takie rozwiązania, które spowodują jak największe odpisy aktualizujące na moment początkowego zastosowania MSSF 9, ponieważ ich ujęcie wpłynie na zysk/stratę z lat ubiegłych, a w przyszłości będą podlegały odwróceniu w korespondencji z wynikiem finansowym (zysk z odwrócenia odpisu). Niemniej na pewno pojawią się także instytucje finansowe, zwłaszcza banki, którym może zależeć na minimalizacji odpisów ze względu na ich negatywny wpływ na kapitały własne oraz na możliwe stress-testy.

Obok wywiadów z kierownictwem jednostki przeprowadzono również analizę symulacji przygotowanych przez badany podmiot. Symulacje te dotyczyły oczekiwanego

wdrożenia MSSF 9. Przedstawione poniżej wyniki symulacji zostały przygotowane na podstawie danych z końca 2015 r. i obrazują sytuację przy założeniu zastosowania MSSF 9 na 1 stycznia 2016 r. Zaprezentowany wpływ na wynik finansowy odzwierciedla jedynie skutek tego zastosowania w różnych wariantach, bez skutków podatkowych (odroczonego podatku dochodowego) i zmiany innych czynników (za podstawę analiz przyjęto wynik finansowy 2015 r.). Tabele 1 i 2 obrazują wyniki symulacji.

Tabela 1. Potencjalny wpływ na wartość bilansową aktywów finansowych i przyszłe wyniki finansowe odpisów aktualizujących aktywów poddanych symulacji w badanym podmiocie (w %)

Sposób ustalania odpisu	Zmniejszenie wartości bilansowej aktywów finansowych w momencie zastosowania MSSF 9 (1.01.2016 r.)	Zwiększenie wyniku finansowego w związku z odwracaniem odpisu w kolejnych latach			
		Wpływ na wynik 2016 r.	Wpływ na wynik 2017 r.	Wpływ na wynik 2018 r.	Wpływ na wynik 2019 r.
Odpis aktualizujący 12-miesięczny	-0,92	4,67	8,87	12,66	2,57
Odpis aktualizujący <i>lifetime</i>	-1,79	13,70	19,74	17,86	7,32

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych badanego podmiotu.

Wskazane w tabeli 1 wielkości stanowią symulację i nie uwzględniają wszystkich czynników, które mogłyby zostać uwzględnione (na przykład podatku dochodowego odroczonego), zmian samego wyniku finansowego itp., zatem rzeczywisty wpływ na wynik będzie na pewno różny. Jednak obrazują one jednoznacznie, że przyjęcie określonych założeń i rozwiązań przez kierownictwo badanego podmiotu w kontekście zastosowania po raz pierwszy i późniejszego stosowania MSSF 9 może mieć znaczący wpływ na prezentowane wyniki, z których kierownictwo jest rozliczane. Oczywiście skala tego wpływu może się różnić między poszczególnymi podmiotami w związku z różną strukturą aktywów, różnym stopniem ich zabezpieczenia, różnymi sposobami szacowania PD (*probability of default*) i LGD (*loss given default*) itp.

Oprócz spojrzenia na odpisy aktualizujące z perspektywy okresu ustalania strat, w analizowanym podmiocie przeprowadzono również symulację wrażliwości ujętych odpisów na moment pierwszego zastosowania MSSF 9 ze względu na różne czynniki, w tym na prawdopodobieństwo niewywiązania się z umowy (PD) oraz wskaźnik rzeczywistej straty na należności w przypadku niewywiązania się z umowy dłużnika (LGD). Tabela 2 obrazuje te wielkości.

Tabela 2. Analiza wrażliwości odpisu aktualizującego (oczekiwanej straty) w zależności od zmiany prawdopodobieństwa niewywiązania się z umowy i wskaźnika rzeczywistej straty w badanym podmiocie na dzień pierwszego zastosowania MSSF 9 (w %)

Sposób ustalania odpisu	Zmniejszenie wartości bilansowej aktywów finansowych w momencie symulowanego zastosowania MSSF 9 (1.01.2016)				
	PD bazowe, LGD bazowy	LGD bazowy; PD bazowe plus 0,5%	LGD bazowy; PD bazowe minus 0,5%	PD bazowe; bazowy LGD plus 2%	PD bazowe; bazowy LGD minus 2%
Odpis aktualizujący 12-miesięczny	-0,92	-1,01	-0,83	-1,01	-0,82
Odpis aktualizujący <i>lifetime</i>	-1,79	-1,97	-1,61	-1,98	-1,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych analizowanego podmiotu.

W ocenie kierownictwa badanego podmiotu każdy wariant może być racjonalnie uzasadniony. W takim przypadku niektóre z założeń lub procedur mogą być ukierunkowane na realizację określonych celów – wybór i uzasadnianie tych, które są pożądane.

Podsumowanie

Przyjęcie MSSF 9 do stosowania w Unii Europejskiej będzie oznaczać konieczność modyfikacji rozwiązań księgowych w odniesieniu do instrumentów finansowych we wszystkich podmiotach stosujących MSSF/MSR. W związku z faktem, że regulacje MSSF 9 wymagają od kierownictwa jednostek gospodarczych istotnych ocen, założeń i decyzji, pojawiają się pytania, czy istnieją możliwości ich wykorzystania do kształtowania wyniku finansowego podmiotów gospodarczych i w jakim zakresie. Przeprowadzona analiza MSSF 9 wskazuje, że obszary takie istnieją.

Przyjęte zasady klasyfikacji, oparte na modelu biznesowym jednostki gospodarczej, w bardzo ograniczonym zakresie dają możliwości manipulowania wynikiem finansowym (jego „kształtowania”). W ich przypadku możliwości takie powstają jednak w momencie pierwszego zastosowania MSSF 9 przez podmioty gospodarcze posiadające określony rodzaj aktywów finansowych – podmioty te będą mogły wpływać na bieżący lub przyszły wynik finansowy poprzez odpowiednie zaklasyfikowanie takich pozycji. Należy jednak podkreślić, że perspektywa ta jest ograniczona do momentu ostatecznego usunięcia z bilansu aktywów posiadanych na moment przejścia na MSSF 9. W związku z tym pierwsze zastosowanie tego standardu powinno znajdować się w kręgu szczególnego

zainteresowania ze strony organów nadzoru, zwłaszcza gdy kierownictwo rozliczane jest z wysokości osiągniętego wyniku finansowego.

Szczególnym obszarem, który może być szeroko wykorzystany do kształtowania wyniku finansowego stanowią przepisy dotyczące utraty wartości. W tym kontekście podstawowe znaczenia ma zastąpienie modelu strat poniesionych, krytykowanego za ujmowanie zbyt niskich strat zbyt późno (*too little and too late*), przez model strat oczekiwanych. Konieczność przechodzenia w tym modelu od szacowania strat dla kolejnych 12 miesięcy do pełnego okresu życia składnika powoduje, że wahania odpisów mogą być znaczące i wpływać zarówno na wartość aktywów netto, jak i wynik finansowy. Zbliżony problem pojawi się w odniesieniu do pomiaru straty. W tym kontekście nie bez znaczenia są przepisy przejściowe dotyczące zasad rozliczania pierwszego odpisu aktualizującego ustalonego na moment pierwszego zastosowania MSSF 9.

Jak obrazuje studium przypadku, niektóre instytucje finansowe przygotowują się do wdrożenia MSSF 9, analizując różne skutki jego zastosowania w kontekście różnych założeń. Analiza symulacji przygotowanych przez badany podmiot wskazuje, że mogą istnieć znaczące możliwości tworzenia „cichych rezerw” i oddziaływania z ich wykorzystaniem na przyszły wynik finansowy w przypadku racjonalnego uzasadnienia określonych rozwiązań. Szczególnie wyraziste jest maksymalizowanie odpisu aktualizującego w momencie pierwszego zastosowania MSSF 9, które spowoduje ujęcie odpisu w korespondencji ze stratą z lat ubiegłych, co w przyszłości może spowodować poprawę wyniku finansowego nawet o kilkanaście procent. Zatem również w tym kontekście uzasadniony jest postulat współuczestnictwa organów nadzorczych w procesie ustalania procedur związanych z wdrożeniem tego standardu.

Przeprowadzona analiza nie odpowiada na dwa kluczowe pytania: w jaki sposób zastosowanie MSSF 9 wpłynie na wartość aktywów netto i wyniki finansowe podmiotów stosujących MSSF oraz jaki będzie rzeczywisty stopień jego wykorzystania do kształtowania wyniku finansowego. Odpowiedź na te pytania będzie dopiero możliwa po implementacji analizowanego standardu i udostępnieniu danych finansowych przez jednostki gospodarcze.

Literatura

- Bushman R., Williams C. (2015), *Delayed expected loss recognition and the risk profile of banks*, „Journal of Accounting Research”, 53 (3), s. 511–553.
- Chraścina M. (2015), *Determinanty tworzenia rezerw oraz ich skutki bilansowo-wynikowe na przykładzie spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 81 (137), SKwP, Warszawa, s. 53–71.
- Callao S., Jarne J., Wróblewski D. (2014a), *Debates and studies on earnings management: a geographical perspective*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 75 (131), SKwP, Warszawa, s. 145–169.
- Callao S., Jarne J., Wróblewski D. (2014b), *The development of earnings management research. A review of literature from three different perspectives*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 79 (135), SKwP, Warszawa, s. 135–177.
- Czajor P. (2011), *Zmiany regulacji rachunkowości w zakresie instrumentów finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 62 (118), SKwP, Warszawa, s. 57–69.

- Eisenhardt K. (1989), *Agency theory: an assessment and review*, „Academy of Management Review”, 14 (1), s. 57–74.
- Leventis S., Dimitropoulos P.E., Andarajan A. (2011), *Loan loss provisions, earnings management and capital management under IFRS: the case of EU commercial banks*, „Journal of Financial Services Research”, 40 (1–2), s. 103–122.
- Piosik A. (2013), *Analiza związku wdrożenia MSR / MSSF z kształtowaniem wyników bilansowych. Badania empiryczne*, [w:] A. Piosik (red.), *Kształtowanie zysków podmiotów sprawozdawczych w Polsce. MSR / MSSF a ustawa o rachunkowości*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 139–200.
- Rówińska M. (2015), *Ewolucja międzynarodowych i polskich regulacji w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 873, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, 77, s. 181–188 (www.wneiz.pl/frfu).
- Wójtowicz P. (2012), *Próba identyfikacji czynników determinujących kształtowanie wyniku finansowego w celu unikania małych strat w spółkach publicznych w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 62 (118), SKwP, Warszawa, s. 57–69.
- Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej* (2013), [w:] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, IASB, SKwP, Warszawa.

Akty prawne i regulacje środowiskowe

- MSSF 3 (2008), Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 3 *Połączenia przedsięwzięć* [IFRS 3 (2008), International Financial Reporting Standard 3 *Business combinations*, IASB, London].
- MSSF 9 (2014), Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 9 *Instrumenty finansowe* [IFRS 9 (2014), International Financial Reporting Standard 9 *Financial Instruments*, IASB, London].
- MSSF 15 (2014), Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 15 *Przychody z umów z klientami* [IFRS 15 (2014), International Financial Reporting Standard 15 *Revenue from Contracts with Customers* IASB, London].
- MSSF 16 (2016), Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 16 *Leasing* [IFRS 16 (2016), International Financial Reporting Standard 16 *Leases*, IASB, London].
- MSR 17, Międzynarodowy Standard Rachunkowości 17 *Leasing*, Załącznik do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmującego określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, tekst skonsolidowany Dz. U. L 320 z 29 listopada 2008 r., z późn. zm.
- MSR 39, Międzynarodowy Standard Rachunkowości 39 *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena*, Załącznik do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmującego określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, tekst skonsolidowany, Dz. U. L 320 z 29 listopada 2008 r., z późn. zm.

Źródła internetowe

- BCBS (2015), Basel Committee on Banking Supervision, *Guidelines on Accounting for Expected Credit Losses*, <http://www.bis.org/bcbs/publ/d350.pdf> (dostęp 3.03.2016).
- EFRAG (2015), European Financial Reporting Advisory Group, *Endorsement Advice on IFRS 9 Financial Instruments*, A Letter to Director General, Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union European Commission, http://www.efrag.org/files/IFRS%209%20endorsement/IFRS_9_Final_endorsement_advice.pdf (dostęp 2.03.2016).
- Deloitte (2014), *IFRS 9: Financial Instruments, November 2014, Overview of the New Requirements*, <http://www2.deloitte.com/be/en/pages/financial-services/articles/ifrs-9-analysis-of-impacts.html> (dostęp 2.03.2016).

- Ernst & Young (2014), *Impairment of Financial Instruments under IFRS 9*, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ Applying_IFRS:_ Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/ \\$FILE/ Apply-FI-Dec2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ Applying_IFRS:_ Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/ $FILE/ Apply-FI-Dec2014.pdf) (dostęp 1.03.2016).
- Ernst & Young (2013), *IFRS Changes Impacting the Banking Industry*, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-changes-impacting-the-banking-industry/\\$FILE/EY-IFRS-changes-impacting-the-banking-industry.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-changes-impacting-the-banking-industry/$FILE/EY-IFRS-changes-impacting-the-banking-industry.pdf) (dostęp 3.03.2016).
- Gaston E., Song I. (2014), *Supervisory Roles in Loan Loss Provisioning in Countries Implementing IFRS*, IMF Working Paper 14/170, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14170.pdf> (dostęp 4.03.2016).
- IASB DP (2008), *Reducing Complexity in Reporting Financial Instruments*, Discussion paper, http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognitio/Discussion-Paper-and-Comment-Letters/Documents/DPReducingComplexity_ReportingFinancialInstruments.pdf (dostęp 2.03.2016).
- Novotny-Farkas Z. (2015), *The Significance of IFRS 9 for Financial Stability and Supervisory Rules*, Directorate General for Internal Policies Policy Department A: Economic and Scientific Policy, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563461/IPOL_STU%282015%29563461_EN.pdf (dostęp 3.03.2016).
- PwC (2014), PricewaterhouseCoopers, *In Depth: A Look at Current Financial Reporting Issues – IFRS 9 – Expected Credit Losses*, <http://www.pwc.com/us/en/cfodirect/assets/pdf/in-depth/us2014-06-ifrs-9-expected-credit-losses.pdf> (dostęp 5.03.2016).